

ماغتمغولی تاریخنگ صاحپالارنندا

شاهرننگ یاشی حاقدا

توتوش گچن عاصرئنگ دوامندا ملی شاهرنئمنزنگ دورموش یولونئی هم ادبی دوردیجیلیگینی اوورنمکه عالملارئمنز زأحمت بارئنی چکدیلر هم چکیپ گلیارلر. ماغتمغولی نئنگ غولیازمالارئنی آغترئپ سؤکولمدیک یر غالمادی دیین یالی. یونه بو آادالارا غارامازدان شاهرننگ دورموشی حاقدا هنیزه چنلی آنقلانمان گلیان کأبیر مسئله لر بار. فاکتلارننگ آزلق ادیان یرینده بولسا میفلر دیر، رووایاتلار اورتا چنقیار، شئیدیم شاهرنئمنزنگ آدنا بیرگیدن بولوغسنز گوررونکلر آیدیلیپ، یاغدایی اؤنگکوسیندم بتر بولاشدنر انلار آز بولمادی. سوزوم غوراق بولماز یالی بیریکی مئثالا بوزلنپارین:

بیرینجیدن: شوماحلا چنلی شاهرننگ اوز غالمندان سنزان یکجه سوزه هم غابات گلینمدی، شاهرننگ نبیره لریندن مرحوم آنا ایشان-حاقئنی آناغوربان محمدی، بارئپ ۱۹۴۳-نجی یئلدا شوروی نینگ شول واقئنی گورگن شاهریندکی کنسولی قلیچ قولى یوفه آقدوقای دا برن ماغولماتننا گؤرأ ماغتمغولی، آتاسی دؤولت مامت آزادی نئنگ "مختصر" دیین اثری نینگ غنرالارننا بللیکلر ادیبیدیر، بو کیتابی بولسا قولئیوف آشغابادا آلئپ گیدیار، شئیلہ- ده اوزبگیستانننگ غولیازمالار فوندوندا شاهرنئمنزنگ اوز الی بیلن آدئنی یازان حاط جاغازئنگ ساقلانیدئنی آیدنلیار، یونه بو حابارلار، نشیر آرقالی حالقا یتیریلمدی، بلکی- ده بولار روایاتدئر.

ایکینجیدن: شاهرنئمنزنگ غوشغولارنندا آنق بیر سنه آغزالمایار. دینگه "سیزینگدیر" دیین غوشغوسنندا "فتحه سردار اوغلی" دیین شاخصئیتی آغزیار. بو بولسا ۱۷۲۴-نجی یئلدا ماشاتدا ندیرغولی-سونگراقی ندیرشاه طاراپئندان اولدورلن "فتحعلی خان" ننگ اوغلی مامت حسن خان بولمائی. مألیم بولوشی یالی مامت حسن خان بگنجالی بگینگ-داز تورکمنلریندن، حمایتئندا بولوپ، آتاسی نئنگ عارئنی آلماقدا تورکمنلرینگ غلجئندان پیدالانئدئر. ۱۷۴۴-نجی یئلاردا چاودیر خان گرکزینگ باشتوتانلئغئندا تورکمن آطلی لاری زند اوروغئندان بولان کریم خانا غارشئ هجومه گچیارلر. بو واقعائی شاهئر "اقبال بولمادی" دیین اله گیباسئندا - مرثیه سینده یاتلاپ گچیار.

یئنه بیر فاکت. بللی ماجار/ونگر دیلچی عالمئی آرمینوس وامبری ۱۸۶۳-نجی یئلدا کوموشدیه ده مشهور غئرئل آحون لاقاملی مئرات لوقماندان اشیدن روایاتئنی بیان ائنده، ماغتمغولی نئنگ تاقمئن ۸۰ یئل موندان اوزال دؤنیادن اؤتئدیگینی بلله یار. دیمک، شاهرنئمنز ۱۷۸۳-نجی یئلاردا آرادان چنقان بولمائی. اوند اول نأچه یاشاپدئر؟

۱۹۸۴-نجی یئلدا شاهرننگ ادبی میراثئنی اوورنمک اوغروندا تورکمنصأحرادا سؤکمدیک یریم غالمادی، شوندا یولوم جرگلانننگ گرکز اوباسئنا دؤشدی. انھا آنا ایشانننگ اوجاغی، غارشئندا بولسا اونونگ أهلی

رواياتلارنى غورساغنىدا ساقلاپ گلن اولى اوغلى غارا ايشان. مرحوم مانگا عاجايىپ بير واقعاى گوررونك بريدى.

بيلشيميز يالى دولت مامتىدىنگ ۵-نجى اوغوننىنگ ادئى "غاهنر غولى"، اوندان بولسا آناغوربان آخون بوليار. غاجارلار دؤورونده المئداما گؤكلنگلر يىنگ اوستونه حؤكومت قشونلارنى چاپاولچىلىق هجومىنى غورناپ گليدير. شول هجوملر يىنگ بيرينده آناغوربان آخون اسير الينى، ماشادنىنگ زىنداننا آتلىيار. ياش آناغوربان تيزلىكده پارس ديلينى اؤورنىيار، حاتتا اسيرلىكن حالاص بولوپ، ايلينه غايدىپ گلنده، بيرناچه واقتلاپ توركمين ديلينده گپلاپ بيلمىن، پارسچا گپلانميش. شول آناغوربان آخون سونگرا آتا-بابالارنى حاقنىدا اشيدن و بيليان رواياتلارنى تاج حالى غارنى ديين سواتلى عيالا ايدىپ بريدير، اولام بو رواياتلارنى غورساغنىدا ساقلاپ گليدير. شوندا ايشانلاردان هيچ كيميىنگ پىغامبر ياشنىنا يتماندىگىنى تاج حالى دايزا، غارا ايشانا ايدىپ يتيشيدير.

بو واقعاى ياتلانمىنىنگ سبابى ماغتمغولنىنگ ۶۳ ياشا يتمان، دؤنيادن غايداندىغىنى بللمكن عبارتدئى. اگر شاهنرئمنز ۱۷۸۳-نجى يىلدا ارادان چىقان بولسا، آلتىمش تۇورگى ياشان بولسا اوندا ول ۱۷۲۳-نجى يىلدا دؤنيا اينن بولملى.

اگر شاهنرئمنز فتحه سردار اوغلى مامت حسن حاننىنگ غوزغالانگىنى گؤروپ، اونگا روحى غولداو برن بولسا اوندا شول واقتلار، ياغنى ۱۷۵۵-نجى يىللاردا بولان بو واقعا حاقدا يانگى ۲۰-۲۲ ياشان ماغتمغولى نىنگ، شىله غوشغى غوشان بولماغى عاقلا، لوگىكا سىغيار. مامت حسن خان ۱۷۵۸-نجى يىلدا مازندران توقايلغىنىداقئ اورشدا هلاك بوليار.

ايسم شاهنرئمنز ياشنىنى آتقلاماغا ياپىشارا باشغا بير فاكت يوقمى؟ بار، اولام، آحات خان دوررانى نىنگ، گؤكلنگ حانلارنى شول ساندان دؤولتمامت آزادا ۱۷۵۳-نجى يىلنىنگ اوكتيابر اينندا ماشادان ايبرن حاطئ.

مالم بوشى يالى آحات خان، ندير شاننىنگ حؤكوم سورن يرلرينى ايله مك ماقصادئ بيلن آياغا غاليار و توركمينلردن هم ياردام سوريار. شوندا شاهنرئمنزنىنگ دوغانئ، حاص دوغروسئ اينيسى عبدالله كؤمگه گيديار. توركمينستانلى ماغتمغولى شناسلار، عبدالله بيلن محمصفانى شاهنرئمنزنىنگ آغالارنى ادپ گؤركزديلر، اما "بولار گلدى" ديين غوشغوسنىدا ماغتمغولى: "انه سندن آيرا ياتماز اوغلانلار" ديبيار. بو سؤزلرى بولسا آغا، اينأ ايدىپ بيلر. ديمك ۱۷۵۳-نجى يىلدا ۲۰ ياشلارنىدا بولان م.صفا بيلن عبدالله دان، شاهنرئمنز بيرناچه ياش اولى بولملى، باشغاچا آيتساق ماغتمغولى ۱۷۳۰-نجى يىلدا دوغلان بولملى. آحات حانا كؤمك برلمىمى، برملى دالمى ديين ماصلاحاتا ماغتمغولى-دا غاتناشان بولملى، سبابى، "باشمئز" ديين غوشغوسنىدا "كمال حان اوغان بولسون باشمئز" ديبپ، اونگا غولداو بريار.

تورکمنلرده بار بولان دابه گوراً اولن آتاننگ آدی کۆپلنچ باشقی اوغلا داقنلار. ۱۷۲۰-نجی یلدا آرادان چنقان ماغتمغولی یوناچی ننگ آدنی دۆولتمامت ۱۷۳۳-نجی یلدا دۆنیاً اینن شاهرنمئزا داقار. پروفیسر مائی کۆسایوفینگ هم- ده فیلولوگییا عئلملارننگ عالئمى باى محمد غاررى یفنگ، ماغتمغولی، دۆولت مأمدینگ ۳-نجی اوغلی دیمکلری دوغری بولوپ چنقمايار.

گورشومیز یالی شاهرننگ یاشنئی و اونونگ بیلن تاریخی دۆوری هم واقعالاری آنقلاماق قاتی چنلشئرلمی. ماغتمغولی دینگه یکجه یرده آتاسی آزادى ننگ اولومی حاقدا دولی بولمادق بیر سنائی، یاغنى:

"آتمئش یاشدا نووروز گونی لوو یئی،

توردی آجال یولون توندی آتامنگ."

دیپیار. یؤنه بو یرده آنقق بیر سنه آغزالمايار. چاقلامالاراً گوراً آزادى ۱۷۰۰-نجی یلدا دوغلوب، ۱۷۶۰-نجی یلننگ مرت آبی ننگ ۴-ینده آرادان چنقیدئر. ماغتمغولی بولسا ۱۷۳۳-۱۷۹۰-نجی یللار آرالنغندا یاشایدئر. بو گون بولسا بیز اونونگ ۲۷۹ یاشنئی طویلیارئس.

شاهرننگ آدی هم لاقامی بارادا

ماغتمغولی دیمک نام؟ بو عاراپچا ایکی سۆزدن عبارات: "مختوم" عاراپ دیلینده تاماملانان، غوتاران، ختم ادیلن، "غول" بولسا، حذمتاکار، "ی" غوشولماسی-دا پارسچا، ایله لیک دۆشومی. اوندا مختومقلی "تمام ادیجیلرینگ/ عالئلارننگ" غولی دیمک بولیار.

اگر اول "مخدوم" بولسا، مخدوم عاراپچا حذمتاکار، غول مانئسنندا، اوندا مخدومقلی "غوللار غولی" بولیار. کابیر داش باساملاردا اول "محطم قلی" گورنوشیند-ده یازئلیدئر. بو سۆزۆنگ مانئسی آنق دال، یؤنه عاراپچا "ماغصیم" سۆزی-اصلئندا "معصوم" (گوناسیز، پاک) دیمک. شاهرننگ اوز غولی بیلن یازان یکجه سۆزی-ده بیزه مألیم بولمانسونگ بو بارادا بللی بیر زات آیتماق مومکین دال، دۆشوندیریشلر دینگه چاقلاما بولوپ عالیار.

پنراغی دیمک نام؟ عاراپچادا مونونگ ایکی گورنوشی، بیرى-بیریندن تاپاوتلی ایکی دۆرلی مانئسی بار، هم-ده ایه لیک دۆشومی بولان "ی". اگر پنراغی، فراغ، فارغ = آسوده سۆزۆندن گلایان بولسا اوندا اول "دۆنیادن، بار آلالاردان بوش آدام مانئسنندا. بیر یرد:

ماغتمغولی آدنگ دۆندی پنراغا،

پارنغ بولوپ، چك اوزونگی غنراغا.
دیین سطره غابات گلیاریس.

اگر پئراغی فراق= ایرالئق، هیجران مانئسنندا بولسا اوندا شاهئر، یارنندان، دوغانلارنندان یادا آتاسی آزادئ
دان ایرنلانی، داشلاشانی سبألی بو لاقامی آلان بولمالی. مونونگ-دا اصلنندا ناحیلی یازنلشنئی بیلمائیمیز
اوجین بللی بیر زات آیتماقدان ساقلانپارئس.

شاهرننگ اونوپ-اوسن یرلری:

غارا ایشاننگ برن ماغولماننا گورأ، ندیر شاننگ "جانالی بگ" یالی عملدارلاری ننگ ظولموندان
گؤکلنگرینگ گؤچی آرقاسنندا بولوپ، یورتلاری "حاطاب قالا" بولوپدئر. حاضیرکی "غاربالقان"
بایئرلنقلاری ننگ تئورگیندأکی "آق شور"، "غاراشور" گرکزلرینگ اساسی اوتروملی مکانی بولوپدئر.
ماغتمغولی- دا "گینگ جای" دیین شول یایلادا دؤنیأ اینیأر. حاضیرکی "آق بند" دیین گؤک میدان بولسا
گرک. تآچ حاللی انانگ برن گوررونغه گورأ "آباساری" چشمانینگ کنارنندا آرادان چنقان شاهئرئ،
چتیلی-چرکزی یوللاردان آلئپ غایدئپ، "آق دوقای" دا آتاسی ننگ یاننندا جایلاپدئرلار.

شاهرننگ اوقوی، عنلمی-بیلیمی

"دوفا قنلسام جبر و جفا اکثردیر

عنلم اوردن اوسسات، قنلام پدردیر."

شاهئرئمنز آتاسنندان آلان عنلم-بیلیمی کامیلشدیرمک ماقصدی بیلن، شول وقت اورتا آسیادا اولئ عنلمئ
مرکز حاساپلانیان حنواداقئ "شیرغازئ حان" مدرسه سینه اوچ یئللاپ اولئ حالئپلارننگ غولوغندا تآلیم
آلئپ، گوزیتیمی، دؤنیأ غارایشئی گینگلدیأر. حتی شول مدرسه ده طالئپلارا ساپاق هم بریأر.

تورکمنیستانلی عالئملا، ماغتمغولنئی لباب بویونداقئ "غنزل آیاق" اوباسی ننگ "ادریس بابا" هم-ده
بخاراداقئ بیر مدرسا اوقووا گیدندیگینی نغتایارلار. بیز آزادئ ننگ حنوادا اوقاندغئنئ بیلیأریس، اول یاش
اوغلونئ ناتانئش بره ایبرمان، اونئ اوز ساپاق آلان حالئپلاری ننگ یانئا ایبرر. اونسونگ یئنه
شاهئرئمنزنگ هیندیستانا هم مگأ گیددیگی حاقددا تورکمنیستانلی عالئملا بلله یأرلر، اما تآچ حاللی غاررئ
ننگ ماغولمانندا هم شاهئرنگ اوز سطرلرینده اونونگ حج زیاراتنئا گیدمأندیگینی آغزالیار:

"یوقاردا هیندیستانئ، آرقادا تورکوستانئ،

اؤولیلالار اوممانئ، اول رومستانئ گورسم."

يا-دا:

"ايمانئم يولداش بولسا بارسام كآبآبى گۆرسم."

يا-دا

"أر تاپمادئم غوللوق ادم،
يول تاپمادئم حج گه گيديم،
بو ايكى ايش بو تن آرا،
بو جانئمئنگ آرماندئر." (سلطانئ دئر)

يا-دا:

نيئتيم كآبه دير، خيالئم حج دير،
اقرارئم بار حج طوافين اتمآگه."

گۆرشجنگ شاهنر

"ماغتمغولى توركمن تيره لرى نينگ همه سى اوچين دنگ درجه ده غنماتلى گۆروليان و عمومئ مىلى شاهنر
حاساپلانيار."

آكادميك ا.ايبى.كرىمىسكى

"شراب ايچيب سرحوش بولوپ سگرسم،
غانئم جانئن غنيم-غنيم دوغراسام،
گۆروغلى دك داغدان- داغا اوغراسام
يارب، حابار بيلنرمى يار سندن؟"

ماغتمغولى اوز دؤورؤنينگ اولئ عاقتلدارئ، دؤورؤنينگ سوسىيال هم سياسئ دورموشنا چونگ هم گينگ
دؤنيا غارايئشى بيلن گۆز يتيرن شاخصئيت. مونونگ شئيله ديگينه شاهرننگ بيزه ميراث غويوپ گيدن
عاجايىپ سطرلرى نينگ عاقتل سؤتونينى عمله گنيرن اويلانلارننا گۆز گزديرمك يترليكدير. شاهنر،
توركمن حالى نئنگ سياسئ دورموشندا يۆزه چئقان آغئر شرطلرينه چپر آناليز برمك بيلن بو ياغدايدان
دينماغئنگ يولونئ آغتاريار:

"موسولمانلار قليچ غويسا بير- بيريته
دؤولت دؤنوپ، دينلار نوغصانا گلگى،

ظولوم ايلاپ، بىر- بىرىن سالىسا اسىره،
پلك بو پىكىردن پوشمانا گلگى.

بىر- بىرىنى چاپماق، ارمس ارلىكدن،
بو ايش شىطانى دئر، بلكى كورلىكدن،
اغزاللق، آيرار ايلي ديرلىكدن،
دؤولت دؤنوپ، نوبات دوشمانا گلگى."

بو سطرلرده اۇنگه سۆزلن پىكره، گۆنودن-گۆنى، بىيك شاهئرئنگ اۆز دؤورؤنىنگ سىياسى غورولشئنى
آناليزلمك نتيجه سىنده اورتا غويان جمغىتچىلىك-سىياسى اهمىيتلى آچئشى حؤكومند بها برمك دوغرى بولار.
سبأى ماغتمغولا چئلى، ياغنى ۱۸- نجى عاصئر توركمئرلىك-سىياسى اهمىيتلى آچئشى حؤكومند بها برمك دوغرى بولار.
شئيله دوغرى نتيجا گلن باشغا بىر عاقتلدارئمنز يوق دىيسك يالنگشمارئس. شاهئر، توركمئرلىك نئنگ
سىياسى دورموشدا دؤشن قئن شرطى نىنگ دؤيپ سبأىنى داشاردان آبائىپ گلئان حاويلاردان باشغا،
تيره-طاىپالارئنگ آراسئنداغى اغزاللقدان كوريار. حاص تاقئقى، شاهئر، اۆز قالىئنى لرزانا سالان بو آيئلغانچ
حاقئقاتى دؤيپ- تىكارى بىلن يازغاريار. اولى پاهىمدار، تيره- طاىپا دوشمانچئلىغى نئنگ مۇچ اوران
دورونده مونونگ توركمئرلىك نئنگ اقبالئندا بيتمز تاغما بولوپ دوراندئغنا آيدئنگ كۆز يتيريار:

"درديم بار، دىيارئمدان، دؤورؤمدن،
حايئر قايسى، احسان قايسى بىلنمز.
ظالملا نئنگ چپاسئندان، جبريندن،
اسلام قايسى، ايمان قايسى بىلنمز."

حاقئقاتدان هم اۆز دوغدوق دىارى نئنگ دردى، ياشان دؤورؤنىنگ دردى، حوت شاهئرئنگ اۆز دردى.
سبأى ماغتمغولى اۆز اولكىسى نىنگ، اۆز زاماناسى نئنگ اغئسئنى آعلان شاهئر. شونونگ اۆچين اول اۆز
تؤورگىنده گؤرؤپ-اشيدن واقعالارئندان، آلدئم- برديملى دورموش حادىئالارئندان عاقتللى-باشلى باش
چئقارچاق بوليار، حالقئنگ باشئنا دؤشن اغئر گؤنلردن دىنماغئنگ آلداسى بىلن ياشايار. بو، البته، شاهئر
ينگىل دؤشمه يار. اول اغئر اويلاردان سونگ، اۆزؤنىنگ چئقالغا تايمان كؤسنىئاندىگىنى، اومىئدان دؤشوپ
الجراپ اوتورباندئغئنى- دا گىزلىك بولمايار. توركمئرلىك توپراغئنا داشارقى دوشمانلارئنگ تالانچئلىقلى
چؤزوشلارى نئنگ دوام اديان دؤورؤنده، تيره-طاىپالارئنگ اۆز آرا اونگوشمان، بىر- بىرىنى چاپئپ يۇرمگى
نىنگ حاقئقاتئنى شاهئر اولوم بىلن دنگه يار:

"اىستار الدن چئقا، دؤولت همامىم،

دو غا قىلىپ، دۆكر بولدوق ياشىمىز،
 دىلگىم دوش ايله گوزل آلاهم،
 ارسگىن بولدى، گىتىدى، غىزىلباشىمىز."

غىزىلباشلارنىنگ ارسگىن آماغى، آزماغى، شاهىرنىنگ لىرىكى غاهىرمانى نىنگ روخى چوكگونلىكى نىنگ دۆىپ سبأىدىر. اول، دوشمان اورداسى نىنگ توركىم توپراغىنا غانلى تويناغى نىنگ دوشمىلىكى اوچىن گىجه-گوندىز دو غا قىلماغا، ناللىلى دىلگ اتمآگه هم تاييار:

"خىزىر گىزىن چۆده ايللىر يايلىسىن،
 يورت بىنامىز، غايىم بولسون، غويولسىن،
 چىلله مس نىرلىمىز بارچا آيلىسىن،
 بىر سوپرادا دا بولسون آشىمىز."

اول، شىيله لىك بىلن توركىم تىره لى نىنگ بىر سوپرانىنگ داشىنا اكرىلمىگىنى آرزولايار:

"توركىمىز باغلاسا بىر يره بىلى،
 غورادار غولزامى، درىاي نىلى،
 تكه، يوموت، گۆكلنگ، يازىر، آلىلى،
 بىر دۆولته غوللوق اىسك باشىمىز."

يا- دا

"حور غالماسىن پوست در، پوستوم،
 برقرار دۆولت ايسلارنىن." دىيار.

شاهىر اوز اۇنگه سۆرن اىدىسى نىنگ، توركىمىز بىر ملت حۆكمونده ياشامالىقى يا- دا ياشامالى دالى مى دىلىيان هىهاتلى دۆور بىلن باغلىدىغىنى نىختايار. شونگا گۇرا، شاهىرنىنگ جانان سىزدىرئىپ غايتالايشى يالى، توركىم تىره- طابىلالارى نىنگ بىرلىكى، "جان گركىمى، پۇچاق"- دۆورونىنگ اۇنگه چىقاران طالابى.

ماغتمغولى نىنگ، كمال حان اوغان دىين شاخصىتى، آحات حان دوررانى. سبأپ، اول دۆورده اول، ايرانى شايىلارنىنگ آغالغىندىن چىقارماغا قاسام ادن كىشىدى. بو واقعا، شايى مذهبىنه ايه رىپ، غونگىنى اۆلكه لره تالانچىلقلى يۇرىش گچىرىان غىزىلباشلارنىنگ چىم- پىتراق بولماق آرزوندىن گلىپ چىقار:

"يوموت، گۆكلنگ تاصىبىپ ادىپ اوزوندىن،

چكسه قشون، اۇنگى، آردى بىلىنمز.
سئغمان چىقار دشت و داهان دۆزۆندىن،
يۇران يولى، غونان يوردى بىلىنمز.

اۆچ مۆنگ نايزا بازى باردىر نۆكرىن،
دۇرت مۆنگ پىلدارى باردىر غالا يىقاردان،
تكه، سالتر يۇرىش اتسه يوقاردان،
اۇنگوند چۆمۆچ، كسك، گردى بىلىنمز."

شاهنر اورتا چىقاران دورموش حاقنقاتننى پايخاس اله گىندىن گچىرىپ، زاماناسى نىنگ بدآصللنغى،
آصلزادالنىقدان ايلرى توتيان دۆوۆر بولاندغى، ياغشلنغىنىڭ غسىلىپ، يامانلنغىنىڭ مۆچ اوروپ جوشيان،
پىغمبر اورنوندا اوتوران قاضىلارنىڭ- دا غارا نىبىسلىرى نىنگ غولونا اۇورلوپ پارا اۆچىن ال سريان، حتى
دىندارلارنىڭ دۇنيا مالى اۆچىن اوز دىنىدىن ال گۆترىان، غامچىسۇندان غان داميان ظالمىلارنىڭ طولموندان،
غارىپ-پوخارانىڭ حورلانىان، جىر چكىان، آصلسنىز بىلگىر دۇوران دولانىپ، شوملىق، حاراملنغىنىڭ آرتان
زاماناسى بولاندغىنى، آط- ياراغىنىز قوچ يىگىتلرىنىڭ اىچى دولى آرماندغىنى نىغتاپ، آرقالى كۆپك، قورت
اولار دىين ناقيلا ايه ريار:

يوركلرى ات باشى دك باتىرلار
حانتنچا يوق، ات-ياراغى بولماسا.

ار بىگىدىنىڭ اىچى دولى آرماندىر
آطى چامان يولغوپ، دالى بولماسا.

باقنىڭ بو ايامى، گۆرۆنگ گىدىشى،
پاخىيرا طولوم اتمك، ظالمىنىڭ ايشى.
حاق يولوندا دوغرى گزن درویشى،
غويمادىلار، اوز حالننا ياتماغا."

يورگىم صابىردان گىتىدى، قاراردان،
يامان ايشىدىر بوغاز بولماق ار، آردن،
بىزارا گلىپ من شىله دىباردان،
جور بولوپ من باشىم آلپ گىتماگه."

سوسىيال مسئله لره- ده دگىپ گچن شاهرنئمنر، جمغىيئده بار بولان نوغصانلارنى برک تانقنت ادىپىر. اول بارئپ ايكى يارئم عاصئر موندان اوزال كۆپ آياللنغى ياز غارئپ:

"هر كىشىنىڭ ايكى بولسا آيالى

ايشى گىجه-گوندىز قئل و قال بولار"

سونگرا شئيله اداملارنى آيال حاتارئندا غويوپ:

"ايكى حاتئن، بير ار، اوچ آيال بولار" دىيار.

ماغتمغولى بارئپ ياتان دويپسوز اوممان، اونونگ فيلوسوفىك غارايئشلارئنى، بيزه يادىگار غالدئران دوردانه سوزلرئنى آناليزلماگه واغت چاكلىك اديار، شاهرننگ سوزلرئنى بيلن آيدئلاندا:

"ماغتمغولى سوزوم غنساغا، شرحى كۆپ

بيلمه يانه هيچ، بىليان كىشا نرخبى كۆپ

يرنگ يردن، ارىنگ اردن پارخبى كۆپ

موشگيل اولدور آنگمايانا دوش گلسه.

دىنگلانگيز اوچين ساغبولونگ

آرنه گلى

تارىخ عنئلارنىڭ كاندىداتى،

توركمنى اوورنىش مركزىنىڭ مدبرى